

HERETGIES «BOHEMITES» ALS COMTATS DE ROSSELLÓ I Cerdanya (ANY 1434)

Introducció: Inquisició i heretgies

Si tenim present que la presència del notari era indispensable en el cas dels processos i també en aquells que generà l'actuació del Sant Ofici de la Inquisició (*Sanctum Officium Inquisitionis Haereticae Pravitatis*),¹ res d'estrany l'existència de documentació relacionada amb la Inquisició en els protocols notariais: actes dels processos contra acusats d'heretgia, actes de les actuacions de l'Inquisidor contra una conversa, nomenaments per part dels Inquisidors Generals de subdelegats o comissaris o vicaris, nomenament també de procuradors per a les tasques relacionades amb l'ofici d'Inquisició, actes de les apel·lacions presentades pels acusats, nomenaments de procuradors per part dels acusats.² Documentació notarial que és complement d'aquella documentació que conté processos o causes.³

1. «Utrum Inquisitor possit sibi notarium creare? Respondemus quod non, nec de iure communi, nec privato, nec in privilegiis Inquisitorum de hoc aliquid reperitur. Habeat ergo notarios publicos Episcoporum, locorum vel dominorum temporalium illarum terrarum vel regnorum, in quibus officium est sibi commissum, qui processus conficiant et alia quae ad negotia fidei pertinent, exequantur», N. EIMERIC, *Directorium inquisitorum*, Romae 1585, 592-93.

2. Vegeu J. HERNANDO I DELGADO, *Processos inquisitorials per crim d'heretgia i una apel·lació per maltractament i parcialitat per part de l'Inquisidor (1440)*. *Documents dels protocols notariais*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de protocols», XXIII (2005), 75-139. Vegeu també J. HERNANDO, *Conversos i jueus: cohesio i solidaritat. Necessitat d'una recerca*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37/1 (2007), 185, 200-202.

3. Vegeu J. M. MARTÍ BONET, L. NIQUI I PUIGVERT, F. MIQUEL I MASCORT, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, vol I, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984. L'interès d'aquesta documentació és tan remarcable que constitueix una font indispensable per a conèixer la societat de l'època, sobretot la vida quotidiana i les mentalitats, a més de la parla popular. Acusats per delictes i/o crims o testimonis en les causes incoades, tots els membres de la societat hi apareixen: nobles, clergues i poble; també tots els delictes, tota la criminalitat i la desgràcia de la marginalitat. Per exemple: adulteris, agressions, apropiacions de béns aliens mobles i immobles, bandositats, bigàmia, bruxeria, calúmnies, clergues (conducta deshonest, simonia, apropiació de rendes eclesiàstiques, absentismes, agressions, mala pràctica sacramental, fill il·legítim, desobediència), robatoris, concubinatge, criptojudaisme, delictes relacionats amb els esclaus, deutes, difamacions, dots, estafes i frau, estupre, falsificacions de documents, de moneda, de testaments, fetilleria, fugida de presó, furts o robatoris, furts, heretgies, homicidis, honoraris impagats a professionals, impostos, incompliments de pau i treva, injúries, introducció fraudulenta d'aliments (carn i peix) a la ciutat, irregularitats per consanguinitat i afinitat, llegats, màgia, meretrus, nigromància, perjuri, rapte, salaris im-

Sembla que la història de les heretgies medievals està avui relativament ben estudiada pels investigadors.⁴ Tanmateix, com veurem, de tant en tant

pagats, segrest, usura, vendes fraudulent, etc. Vegeu, per exemple, R. A. BENEGAS LÓPEZ, *Problemes en l'entrada de bestiar destinat a carn a la ciutat de Barcelona durant la segona meitat del segle XV. Una qüestió fiscal i de salut pública*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 27/28 (2006-2007), 121-142; J. BUSQUETA I RIU et alii, *Sant Andreu de Palomar en la sèrie de processos de l'Arxio Diocesà de Barcelona. Alguns exemples*, dins «Finestrelles», 5 (1993); N. CELMA i Y. SERRANO, *El procés contra Pere Joan, batlle de Terrasa, acusat de violació de la jurisdicció eclesiàstica*, dins «Terme», 11 (1997), pp. 34-39; C. COSTA BROCHADO, *A mulher nos litígios matrimoniais da Catalunha do século XV*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1995; C. COSTA BROCHADO, *Um Processo «Por Rapto De Doncella». O caso d'una falsa promesa matrimonial entre um mercader e uma antiga escrava sarda*. ADB. Processos, núm. 535 (a. 1427-1428), «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 18 (1997), pp. 33-57; A. COTS CASTANYER, *Jutges eclesiàstics i processos en el bisbat de Vic*, dins «Ausa», XXI, (2004), pp. 445-447; M. D. FARRENY, *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986; J. HERNANDO DELGADO, *La Inquisición en Catalunya en la Baja Edad Media: un proceso por crimen de herejía contra el ciudadano de Barcelona Pere March*, dins «Clio & Crimen», 2 (2005), 127-174; J. HERNANDO DELGADO, *Processos inquisitorials per crim d'heretgia i una apel·lació per maltractament i parcialitat per part de l'inquisidor (1440)*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 75-139; J. HERNANDO i P. VALDEPENAS, *Del trenchament de la presó del bisbe. El procés contra Francesch Fonodella i na Violant, acusats de col·laboració en l'evasió de la presó episcopal de Barcelona de l'any 1436*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 11-12 (1990-1991), 74-107; J. HERNANDO i A. IBÁÑEZ, *El procés contra Nicolau Sanxo, ciutadà de Barcelona, acusat d'haver circumcidat el seu fill (1437-1438)*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 74-100; J. MIRET I SANS, *Sempre han tingut bech les oques. Apuntacions per a la història de les costums privades*, 2 vols, Stama de F. Badia, Barcelona, 1905 i 1906; J. MIRET I SANS, *El procés de les hòsties contra'ls jueus d'Osca en 1377*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», IV (1911-1912), 59-80; M. PAU GÓMEZ, *La ciutat de Lleida contra blasfems, heretges i bruixes (s. XV)*, dins *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1984, 373-390; J. PERARNAU I ESPELT, *El procés inquisitorial barceloní contra els jueus Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342)*, dins «Revista Catalana de Teologia», IV (1979), 309-357; J. DE PUIG I OLIVER, *El procés dels lul·listes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», 56 (julio-diciembre 1986), 319-463; J. A. RABELLA RIBAS, *Un matrimoni desvingut i un gat metzinat. Procés criminal Barceloní del segle XIV*, Ed. Curial, Barcelona, 1988; J. RIERA SANS, *El cavaller i l'al·cavota. Un procés medieval*, Club Editor, Barcelona, 1973; J. M. SANS I TRAVÉ, *El procés dels templers catalans. Entre el turment i la glòria*, Pagès Editors, Lleida 1990.

4. La bibliografia sobre l'heretgia a l'època medieval és molt abundosa. Citem, a tall d'exemple, algunes de les obres: O. CAPITANI (coord.), *L'eresia medievale*, Ed. Il Mulino, Bologna, 1971. E. MITRE - C. GRANDA, *Las grandes herejías de la Europa cristiana*, Istmo, Madrid 1983. M. D. LAMBERT, *La herejía medieval*, Ed. Taurus, Madrid 1986. E. MITRE, *La herejía medieval*, Cuadernos de Investigación Medieval 1, Madrid 1984 (Historiografía). J. E. MARTÍNEZ TUR, M. ALVIRA, R. SÁNCHEZ SESA, *Bibliografía sobre herejía y cultura antiherética en la España medieval*, Actas de la V Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en Archivos (Iglesia y religiosidad en España. Historia y Archivos), Guadalajara 8-11 de mayo de 2001, Guadalajara 2002, t. I, 533-551. E. MITRE FERNÁNDEZ, *Cristianismo medieval y herejía*, dins «Clio & Crimen», 1 (2004), 22-41 (Estat de la qüestió. Revisió de l'article *Ortodoxia y herejía en el Occidente Medieval*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 18 (1977), 179-193). Els nombrosos congressos, seminaris i col·loquis indiquen l'actualitat i l'interès del tema. Vegeu, per exemple: *El becho religioso en la Edad Media*, XXIV Semana Internacional de Estudios Medievales, Barcelo-

ens trobem amb documentació que ens mostra novetats sobre l'heteredòxia o les opinions sospitoses de persones i llocs. Per altra banda, ens cal una major atenció a la praxi del procediment inquisitorial i, per tant, cal un major interès per la història de la Inquisició, en quant institució, en les seves relacions amb la societat, la qual rebutjava una i altra vegada aquesta institució en quant forma de control ideològic de la mateixa.⁵ D'aquí l'interès també, com veurem, de l'estudi i publicació de documentació notarial que conté, per exemple, heretgies desconegudes, el procediment de nomenament de comisari o vicari de l'Inquisidor General davant notari i l'acta pública d'aquest nomenament (Apèndix documental, doc. 1), nomenaments de procuradors perquè presentin davant l'autoritat civil les provisions reials concedides a l'Inquisidor (doc. 2), nomenaments de procurador per part de l'inquisidor perquè siguin presentades apel·lacions al papa i a altres autoritats eclesiàstiques contra una sentència dictada contra ell en un litigi amb un bisbe (doc. 3).

La Inquisició,⁶ com és sabut, actuava *in causa fidei*.⁷ Sintetitzant les seves actuacions, podem fer esment, de manera breu, d'algunes. Si a Catalunya, per

na 1996. *Disidentes, heterodoxos y marginados en la Historia*, Novenas Jornadas de Estudios Históricos organizadas por el Departamento de Historia Medieval, Moderna y Contemporánea de la Universidad de Salamanca (1997), 1998. *El Cristianismo marginado: Rebeldes, excluidos, perseguidos*, XI y XII Seminario de Historia del Monacato, Aguilar de Campó (Palencia), 1997 y 1998, publicades les actes en 1998 y 1999. *Bilan et réflexion sur la recherche de l'hérésie médiévale*, Col·loqui celebrat a Carcassonne, Centre d'Études Cathares, 27-28 de gener de 2001, publicat a «Heresis», 36 i 37, 2002. *Christianisme médiévale. Mouvements dissidents et novateurs*, Col·loqui organitzat pel Centre d'Études Cathares/Centre René Nelli de Carcassonne l'any 1989 i publicat l'any 1990 a la revista «Heresis», 13-14.

5. Vegeu sobre això el cas de Nicolau Eimeric com Inquisidor General a la Corona d'Aragó i el rebuig dirigit contra la seva persona i la seva actuació inquisitorial tant en camp teòric o de les idees com en el pràctic o social. Cf. J. DE PUIG I OLIVER, *El procés dels lullistes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, en «Boletín de la Sociedad Castellonense de cultura», 56 (julio-diciembre 1986), 319-463; del mateix autor *Nicolás Eymeric, un inquisidor discutido*, en *Praedicatorum Inquisitores, I The Dominicans and the Mediaeval Inquisition. Actes of the 1st International Seminar on the Dominicans and the Inquisition*, Rome, 23-25 February 2002, Istituto Storico Dominicano – Roma, 2004, 545-593. N'és un altre exemple la pretensió del mateix Nicolau Eimeric d'estendre la jurisdicció de l'Inquisidor sobre els infidels, més en concret contra els jueus, quan obren contra la fe cristiana. Cf. J. PERARNAU, *El «Tractatus brevis super iurisdictione inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitantibus» de Nicolau Eimeric. Edició i estudi del text*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 72-126. El carmelita Felip Ribot impugnà aquesta pretensió. Cf. J. DE PUIG I OLIVER, *El «Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate et de horum crimine iudice» de Felip Ribot, O. Carm. Edició i estudi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 127-190.

6. La bibliografia sobre la Inquisició medieval és molt abundosa. Ens limitarem aquí a una breu relació de aquelles obres significatives per al nostre propòsit, que no és altre que circumscriure'ns a la implantació de la Inquisició a Catalunya. Per a fonts: J. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Graz – Austria 1961, t. 21, 22, 23. *Constitucions de Catalunya*, Edició Facsímil de l'incunable de 1495, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1988; *Collectio novissima constitutionum provincialium Tarraconensium*, edició per J. D. COSTA BORRÀS, Barcelona 1866. N. EIMERIC, *Directorium inquisitorum*, Romae 1585, que ja hem dit

exemple, les primeres actuacions són de les darreries del segle XII contra els Valdesos, ja en el segle XIII, hom procedí contra els Càtars.⁸ Més endavant hom actuà contra uns jueus per blasfèmies i per escarnir l'Eucaristia⁹ o per

que citarem amb *Directorium inquisitorum*. Per a bibliografia sobre la Inquisició: C. DOUAIS, *L'inquisition: ses origines, sa procédure*, Paris 1906; J. GUIRAUD, *Histoire de l'Inquisition au Moyen Age*, I-II, Ed. Auguste Picard, Paris 1935-1938; C. DELLA VENERIA, *L'Inquisizione medioevale ed il processo inquisitorio*, Ed. Bocca, Milano 1939; B. HAMILTON, *The medieval Inquisition*, Ed. Holmes-Meier, New York 1981; A. C. SHANNON, *The medieval Inquisition*, Liturgical Press, Minnesota: 1991; R. AUBERT, art. «Inquisition» dins *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique*, 25, Paris 1995, cols. 1294-1296; J. B. GIVEN, *Inquisition and medieval Society: Power, Discipline and Resistance in Languedoc*, Ithaca – London 1997; G. G. MERLO, *Le origini dell'inquisizione medievale*, in *L'inquisizione*, Atti del Simposio internazionale (Città del Vaticano, 29-31 ottobre 1998), a cura di A. Borromeo, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana 2003, 25-39. A. Dondaine va ser un gran estudiós del binomi heretgia-inquisició. Els seus treballs publicats, en gran part, en «Archivum Fratrum Praedicatorum» han estat reunits en A. DONDAINE, *Les hérésies et l'Inquisition, XIIe-XIIIe siècles. Documents et études*, a cura de Y. DOSSAT, Aldershot 1990 (en «Variorum Collected Studies Series»). Per a repertoris bibliogràfics sobre la Inquisició medieval i l'heretgia: G. GONNET, *Bibliographical appendix. Recent european historiography on the medieval Inquisition*, dins *The Inquisition in early modern Europe. Studies on Sources and Methods*, ed. G. HENNINGSEN, J. TEDESCHI, C. AMIEL, Dekalb 1986, 199-223; L. ALBARET, *L'Inquisition et les hérésies dans le Midi de la France au Moyen Âge: essai de bilan historiographique*, dins «Heresis», 36-37 (2002), 145-159; D. SOLVI, *La parola all'accusa. L'inquisitore nei risultati della recente storiografia*, dins «Studi Medievali», XXXIX (1998), 367-395. Sobre heterodòxia i la Inquisició catalana en l'Edat Mitjana: cf. E. FORT I COGUL, *Catalunya i la Inquisició. Assaig d'un coneixement desapassionat de la institució*, AEDOS, Barcelona 1973; F. CARRERAS CANDI, *La inquisició barcelonina substituïda per la castellana (1146-1487)*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», 1909-1910, 130-177; B. BENNASSAR, et alii: *La Inquisition Espagnole, XVe-XIXe siècle*, Ed. Hachette, Paris 1979; J. PÉREZ VILLANUEVA, *La Inquisición. Nueva visión, nuevos horizontes*, Ed. Siglo XXI, Madrid 1980; B. LLORCA, *La Inquisición en España*, Barcelona, 1936.; J. A. LLORENTE, *Historia crítica de la Inquisición en España*, 2 vols., Ed. Hipèrion, Barcelona 1880; B. NETANYAHU, *Los orígenes de la Inquisición en la España del siglo XV*, Ed. Crítica, Barcelona 1999; M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles*, CSIC, 2001, III, 358 i ss; J. M. POU Y MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Ed. Seráfica, Vic 1930; J. VENTURA I SUBIRATS, *Els heretges catalans*, Ed. Selecta, Barcelona 1963.

7. Malgrat que varen ser molts els Grans Inquisidors actuant en els dominis reials, des de la instauració formal de la Inquisició en temps de Ramon de Penyaforat, destaquen en especial els del segle XIV: Bernat de Puigcercós, Nicolau Rossell i, sobretot, Nicolau Eimeric, nomenat en 1356. Aquest va ser l'inquisidor més tenaç, més dur i més agressiu de tota la història de la Inquisició catalana. El seu accés al càrrec de Gran Inquisidor de la Corona d'Aragó tingué com efecte, en paraules de J. de Puig, una profunda reestructuració de l'organisme inquisitiu, reestructuració que no va comportar un canvi essencial, però que tingué una gran importància. Vegeu A. ESPONERA CERDÁN, OP, *Los dominicos y la Inquisición medieval según la «Historia de la Santa Inquisición» (1589-92) de V. J. Antist OP*, dins *Praedicatorum Inquisitores*, citat en n. 5, 751-52; J. DE PUIG I OLIVER, *Nicolás Eymerich, un inquisidor discutido*, en *Praedicatorum Inquisitores*, citat en n. 5, 545-593.

8. Vegeu J. VENTURA SUBIRATS, *Els heretges catalans*, Barcelona 1963. Del mateix *El catàrisme en Catalunya*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (1959-1960), 75-168.

9. Vegeu J. MIRET I SANS, *El procés de les hòsties contra'ls jueus d'Osca en 1377*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», IV (1911-1912), 59-80.

acció proselitista envers cristians de natura o conversos.¹⁰ També en el segle XIV, contra els Templers.¹¹ En aquest mateix segle, algunes doctrines d'Arnau de Vilanova foren matèria per a la intervenció de la Inquisició.¹² També ho foren les opinions dels Begards.¹³ També, algunes opinions de Ramon Llull i dels seus seguidors, el moviment dit Lul·lisme.¹⁴ També, certes opinions de frares espirituals franciscans sobre la pobresa.¹⁵ Per invocar els mals esperits, tenir tractes amb dimonis i fetilleria o bruixeria¹⁶ intervingué la Inquisició en aquest segle XIV contra un jueu en un procés que enfrontà l'Inquisidor del moment, Nicolau Eimeric, amb el poder secular quant a la jurisdicció d'un i altre poder.¹⁷ En els darrers processos del segle XIV la Inquisició actuà sobretot contra la fetilleria o bruixeria en tota la seva extensíssima gama de concrecions, essent-ne protagonistes totes les classes socials: astrologia, sortilegi, malefici, nigromància, conjurs, arts màgiques, encantaments, bruixeria, invocacions i adoracions demoníaqes, ocultisme, alquímia, etc., per la qual cosa és quasi impossible, en aquests casos, individualitzar una sola causa per a iniciar un procés inquisitorial, si no és el deno-

10. Vegeu J. PERARNAU I ESPELT, *El procés inquisitorial barceloní contra els jueus Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342)*, dins «Revista Catalana de Teologia», IV (1979), 309-357.

11. Vegeu J. M. SANS I TRAVÉ, *El procés dels templers catalans. Entre el turment i la glòria*, Lleida 1990.

12. Vegeu en el *Directorium inquisitorium* de Nicolau Eimeric la *Quaestio XI De haeresibus damnatis ab Inquisitoribus Aragoniae sine expresso mandato Papae*, 2 Arnaldi de Villanova erroes quamplures, p. 282.

13. Vegeu J. M. POU Y MARTÍ, O.F.M., *Visionarios, Beguinos y fraticelos catalanes (siglos XII-XV)*, Madrid 1991.

14. Vegeu en el *Directorium inquisitorium* de Nicolau Eimeric la *Quaestio XXVI De libris damnatis a diversis Romanis Pontificibus*, 3 *Opuscula XX Raymundi Lulli prohibita*, 331-334. Sobre això, cf. J. PERARNAU I ESPELT, *De Ramon Llull a Nicolau Eimeric, Els fragments de l'«Ars amativa» de Llull en còpia autògrafa de l'inquisidor Eimeric integrats en les cent tesis antilullianes del seu «Directorium Inquisitorium»*, Barcelona 1997. També, J. DE PUIG I OLIVER, *El «Dialogus contra Lullistas» de Nicolau Eimeric. Edició i estudi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 19 (2000), 39-94; J. DE PUIG I OLIVER, *El procés dels lul·listes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, en «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», 56 (julio-diciembre 1986), 319-463; J. DE PUIG I OLIVER, *La sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana. Contextos, protagonistes i problemes*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 19 (2000), 7-296.

15. Vegeu l'obra del P. J. M. Pou a la nota 28. Els protocols notarial del segle XV contenen abundosa documentació sobre els ordes mendicants, en especial els Framenors en relació al tema de la pobresa. Serà objecta d'un proper treball.

16. Vegeu l'interessant treball J. PERARNAU I ESPELT, *Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 47-78.

17. Vegeu J. PERARNAU, *El «tractatus brevis super iurisdictione inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitates» de Nicolau Eimeric. Edició i estudi del text*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 79-126. I també J. DE PUIG I OLIVER, *El «Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate et de horum criminum iudice» de Felip Ribot, O. Carm. Edició i estudi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 127-190.

minador comú que l'inquisidor cercava que resultés clar que en llurs pràctiques es donava l'acte d'adoració al diable (acte de *latria* reservat a la divinitat) o de veneració també al dimoni (acte de *dulia*), cosa que implicava un pacte amb ell per a obtenir algún benefici per a un mateix o per a altres, actuació que equivalia per als inquisidors en una apostasia de la fe, és a dir, un crim d'heretgia i, conseqüentment, llur intervenció *in causa fidei*.¹⁸ És a dir, hom suposava que les arts màgiques de bruixes, mags i altres no eren possibles sense ajuda del dimoni i implicaven un pacte amb el diable, la qual cosa equivalia al culte al diable. D'aquí la creació de la imatge de la bruixa,¹⁹ objecte d'inquisició per crim d'heretgia. Hom no distingeix entre «màgia negra», que cerca directament el mal d'altre, el *maleficium*, i el que podríem nomenar «màgia blanca», la que cerca la curació, l'endevinació, el descobriment de la font del *maleficium* i l'anul·lació del seus efectes. Una altra manifestació objecte de l'atenció inquisitorial fou la blasfèmia i també escarnir la litúrgia cristiana, en especial l'Eucaristia.²⁰ També, en el segle XV, la Inquisició actuà en alguns casos d'acusació de criptojudaisme.²¹ I per últim, segons la documentació objecte d'aquest treball, per opinions contràries a la doctrina general de l'Església sobre els sagraments, és a dir, la reiteració o no de la recepció del sagrament de l'Eucaristia i de la confessió, a més a més de la reiteració de l'observança del dejuni quaresmal. En conclusió, podem afirmar que, segons la documentació conservada, una certa conformitat per manca de causes significatives i per l'actuació en «desviacions menors»²² és la característica de la

18. «Et similiter etiam in aliis operibus magicis in quibus complementum operis ex virtute daemonis expectatur. In omnibus enim est apostasia a fide, propter pactum initum cum daemone: vel verbotenus, si invocatio intersit, vel facto aliquo, etiam si sacrificia desint. Non enim potest homo duobus dominis servire... Ex his clare patet quod daemones invocare et consulere etiam sine sacrificio, apostasia est a fide, et per consequens haeresis. Longe ergo plus cum sacrificio», *Directorium inquisitorum*, p. 362.

19. Vegeu, si més no, el que queda d'un procés per bruxeria de 1419 contra Sança, muller d'Alfons de Camins, peixeter de Barcelona. Hom creia que tot nadó, en néixer, estava exposat al mal. Calia, doncs protegir-lo. Sança cerca en realitat la protecció d'un nadó neutralitzant els efectes de mals auguris i sortilegis, és a dir, pretén desviar els mals de la bruxeria, i també mitjançant certes pràctiques, la benevolència de Déu concedint la fertilitat a certes dones (ADB, *Processos*: 327). Cf. J. HERNANDO, *Processos inquisitorials per crim d'heretgia*, citat en n. 2, 88-89, nota 36.

20. Vegeu J. HERNANDO, *Processos inquisitorials per crim d'heretgia*, citat en n. 2, 129-131.

21. Vegeu J. HERNANDO, *El procés contra el convers Nicolau Sanxo, ciutadà de Barcelona, acusat d'haver circumcidat el seu fill (1437-1438). Processus inquisitionis facte contra Sanxo, conversum, civem Barchinone*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 75-100.

22. Vegeu J. DE PUIG I OLIVER, *Nicolás Eymeric, un inquisidor discutido*, citat en n. 5, 546. Com diu J. de Puig, l'actuació de la Inquisició en causes «menors» és la predominant des de Nicolau Eymeric, com diu aquest mateix: «Modo autem pravitate haeretica quam plurimum extirpata, in tantum ut raro sint haeretici pertinaces, et rarius relapsi, et rarissime divites, sed pauperes, utpote Fraticelli, Beguini seu Valdenses», *Directorium inquisitorum*, citat en n. 1, 708.

Inquisició del segle XV, institució només eclesiàstica, durant el segle XV, fins a l'aparició de la Inquisició castellana.²³

Heretgies als comtats de Rosselló i Cerdanya

El dia 10 d'octubre de 1434, en la ciutat de Barcelona, fra Berenguer Roig,²⁴ de l'orde els Frares Predicadors, mestre en teologia, Inquisidor General als comtats de Rosselló i Cerdanya,²⁵ de la diòcesi d'Elna, nomenà comisari o lloctinent o vicari o delegat del Sant Ofici de la Inquisició de la Maldat Herètica,²⁶ fra Pere Massó, també de l'orde dels Frares Predicadors, que ja havia col·laborat amb ell en la tasca d'Inquisidor, per confutar y refutar, tan

23. Tan sols destaquem la petició feta al papa, el día 4 de gener de 1446, pels Consellers de la ciutat de Barcelona demanant que l'inquisidor fos un frare català de l'orde de los Predicadors, perquè, en conèixer la llengua, els costums i les lleis de la terra, s'evitarien molts problemes en les causes d'Inquisició. No es va atendre aquesta petició fins l'any 1459. En aquesta data es va crear una Inquisició especial i autònoma per a la ciutat i el bisbat de Barcelona, separada de la Inquisició General o de l'organisme amb jurisdicció sobre la resta de les terres catalanes.

24. Berenguer Roig era frare del convent de Barcelona, del qual es diu en *Assignationes librorum qui pertinent ad conventum*, en còpia de fra Sebastià Prats († 1790): «Ego fr. Berengarius Rubei teneo ad usum Breviarium quod fuit Fr. Ioannis Carbox, cuius anima requiescat, amen. Item, vestimentum quod fuit Fr. Arnaldi Socarrats. Item, ex alia parte teno ultimum Sancti Thome, quod fuit magistri Anthonii Poncii». L'any 1420 el papa Martí V autoritzà el mestre general de l'Orde a conferir-li el grau de mestre en teologia. Va ser regent del Studium de Barcelona els anys 1422 i 1423. Vegeu T. KAEPPEL, O.P., *Dominicana Barcinonensis. Assignationes librorum. Professiones novitiorum* (s. XIII-XV), dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», XXX-VII (1967), 70-71, n. 111. Els anys 1450 i 1451 va ser prior del convent de Barcelona, segons l'esplèndid *Lumen domus o Annals del convent de Santa Catarina* que es troba a la Biblioteca Universitària de Barcelona, en el seu primer volum catalogat com ms. 1005, f. 59v. Va ser compost, com es diu en el primer foli, «per lo R. P. Francesc Camp-rubí y addicionat y posat en orde chronològic per lo R. P. lector fr. Pere Màrtir Anglès, bibliothecari del dit convent en lo any 1743, essent prior lo M. R. P. mestre fr. Joseph Mercader en son segon priorat».

25. Els comtats de Rosselló i Cerdanya estaven de nou integrats directament a la corona catalanoaragonesa des de 1344 després de derrota de Jaume III de Mallorca per Pere III de Catalunya-Aragó.

26. Sobre els delegats, lloctinents o comissaris de l'Inquisidor General del Sant Ofici i la seva autoritat vegeu el que diu Nicolau Eimeric en el seu *Directorium inquisitorum*: «Utrum Inquisitor possit sibi Vicarium seu Commissarium auctoritate Apostolica instituire? Respondemus quod sic: quia delegatus est domini nostri Papae, ut dictum est supra... Delegatus autem potest subdelegare... Possunt igitur Inquisitores subdelegare et commissarios seu vicarios facere et instituire... Utrum Inquisitor Vicario suo seu commissario possit plenarie committere vices suas? Respondemus quod sic, nam delegatus, ut dictum est supra..., est delegatus domini nostri Papae... Et omnis delegatus potest subdelegare et alteri plenarie committere vices suas... Potest igitur Inquisitor commissarium instituire et eidem committere ut possit delatos vel suspectos citare, testes examinare, reos condemnare, et generaliter eidem committere plenarie vices suas», citat en n. 1, 588-89.

sols, però, al comtat de Cerdanya, unes heretgies que hom considerava dependents de la «secta Bohemítica» ja condemnada, i que s'havien propagat en ambdós comtats, que, com diu Francisco Diago en la seva *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, «Rosellón y Cerdaña son Condados que están en tierra firme en Cataluña».²⁷ L'Inquisidor General, però, Berenguer Roig, es reservava, com era costum, la sentència definitiva sobre els impenitents i els relapses: «*diffinitiva sententia damtatzat omnium inpenitentium et relapsorum, ut est moris, ad quam absque nostra licentia et consensu nolumus extendere manus vestras, penitus reservata*» (doc. 1).

Les heretgies que fra Pere Massó, comissari de l'Inquisidor General Berenguer Roig, havia de confutar i reprobar, com es pot llegir en l'instrument notarial que conté el seu nomenament (doc. 1), eren «*quasdam pestíferas et inauditas conclusiones ... quasi ab illa secta Boemitica dampnata et infecta dependentes*», de les quals n'exposa tres que l'Inquisidor General considera remarcables: «*signanter quod fidei christiano non oportet pro salute anime sue nisi semel tantum in vita confiteri, et tantum^d semel in vita recipere corpus Christi, et tantum unam in vita^e jejunare Quadregesimam (sic), ad instar Domini nostri Ihesu Christi, qui tantum unicam jejunavit Quadragesimam*». El fet que hom relacioni aquestes heretgies amb les heretgies difoses per Bohemia pel moviment liderat per Joan Hus indica la difusió i influència d'aquell moviment fins als dominis de la Corona d'Aragó. Tanmateix, si tenim present el contingut de les heretgies als com-

27. Els comtats de Rosselló i Cerdanya foren protagonistes d'alguns episodis relacionats amb el Cisma d'Occident, amb l'estada al palau reial de Perpinyà del papa Benet XIII, el concili a la Real convocat pel papa l'any 1408, l'entrevista del rei Ferran I de Catalunya-Aragó amb l'emperador Segimon, la ruptura amb el papa Benet XIII l'any 1415. L'any 1413, Benet XIII, en nomenar un Inquisidor General per al regne de Mallorca, va acabar amb jurisdicció sobre el regne de l'Inquisidor del comtat de Rosselló y Cerdanya, que hi era representat per un delegat o comissari, com hom pot veure en la *Història* de Diago: «*Varias Inquisiciones particulares avia antiguamente en la Provincia, y una de ellas era la de Mallorca, Rossellón y Cerdaña. No eran dos Inquisiciones sino una, aunque Mallorca es Reyno y Reyno puesto en medio del mar, y Rosellón y Cerdaña son Condados que están en tierra firme en Cataluña. Que por tener el Rey de Mallorca, quando lo avia particular en aquesta isla desde la muerte del Rey don Jayme de Aragón el Conquistador, los Condados también de Rosellon y Cerdaña gustava que el Inquisidor de Mallorca lo fuese juntamente de los Condados, assí como por ser señor de Mompeller gustava que de la Provincia de la Proença, en la qual está Mompeller, fuessen los conventos de los mismos Condados... advirtió Benedicto 13 que assí como sus predecesores avian siempre tenido su assiento ordinario en alguno de los conventos de los Condados de Rosellón y Cerdaña, y que lo tocante a Mallorca lo regían por un Comissario que allá nombraban. Y advirtiendo esso parecióle que estava necessitada Mallorca de la presencia de Inquisidor y no de un solo Comissario, assí por ser Reyno, como por ser Isla. Y assí de aquella Inquisición hizo dos... Hizo Benedicto esta división estando en Tortosa a 18 de Março del año 19, de su Pontificado, que fue el de 1413...*», F. DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores desde su origen y principio hasta el año de mil y seiscientos*, impresa por Sebastián Cormellas en Santa Catalina Mártir, de Barcelona, 1599, 59v-60r. L'any 1999 es va fer a València una edició en facsímil.

tats de Rosselló i Cerdanya difoses, creiem que la denominació de *Boemítica* no indica pas una coincidència de contingut amb les doctrines de Joan Hus († 1415) i els seus seguidors, però sí que el moviment contestari en els seus fonaments hi arribà.

L'expressió «ad instar Domini nostri Ihesu Christi» ens mostra que el rerefons d'aquestes heretgies era el biblicisme integral i absolut que no admetia més veritats dogmàtiques que aquelles que hom podia trobar expressament dites en els llibres de la Sagrada Escripura, interpretades segons el criteri i parer de cada un, sense cap atenció al magisteri eclesiàtic ni a la tradició: sola Bíblia, que ja en el segle XIV, i també abans, Marsili de Pàdua, en el seu *Defensor pacis*, havia reivindicat, per a qui l'única autoritat dogmàtica era la paraula de Déu continguda en la Bíblia, única font de veritat.²⁸ O bé Guillem Ockham, per a qui la Bíblia era l'única autoritat infal·lible. Segons Joan Wiclif († 1384), inspirador directe del moviment bohemita, tota la revelació es troba en la Bíblia, totes les veritats es troben en ella. La Sagrada Escripura basta per al perfecte règim de l'Església.²⁹ Tan sols la Bíblia mereix obediència plena, per la qual cosa totes les tradicions humanes i totes les constitucions i lleis que no es fonamenten en la Bíblia son supèrflues i iníquies. El biblicisme absolut de Wiclif es propagà per Bohemia gràcies a les traduccions de Joan Hus i a les predicacions dels hussites. Segons Hus no hi ha cap veritat religiosa que no es trobi en la Sagrada Escripura, que és la font de tota revelació i és per sí mateixa suficientíssima per a declarar la mateixa fe. Aquest biblicisme de Joan Hus arribà a les últimes conseqüències amb els Taborites i els més radicals dels germans o frares Bohemites, per a qui la Bíblia era l'única regla de fe i l'única norma de conducta.³⁰

Des del punt de vista pràctic aquest biblicisme es traduïa en el que hom anomena Evangelisme: la vida cristiana no pot consistir en cerimònies purament externes i, moltes vegades, supersticioses. Cal tornar a l'antiguitat cris-

28. «Solam divinam seu canonicam scripturam et ad ipsam per necessitatem sequentem quamcumque ipsiusque interpretatioem ex communi concilio fidelium factam veram esse, ad eternam beatitudinem consequendam necesse credere, si alicui debite proponatur», *Defensor Pacis*, ed. Richard Scholz, Hahnsche Buchhandlung, Hannver 1932, 603.

29. «Legifer noster dedit legem per se sufficientem ad regimen universalis Ecclesiae... Omnes traditiones hamanae, quas lex evangelica non docet facere, sunt superfluae et iniquae... Nec Petro nec alicui creaturae, citra Christum, debemus ad tantum credere, quod si quidnam asserit, ergo verum... Solum Scripturae sacrae debemus ad tantum credere... Novae constitutiones, que non fundantur in Scriptura sacra, sunt superfluae et iniquae», *Tractatus de civili dominio* citat per R. GARCÍA VILLOSLADA, *Raíces históricas del Luteranismo*, BAC, Madrid, 1969, 121 n. 38. Vegeu també H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *El magisterio de la Iglesia. Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Ed. Herder, Barcelona, 1999, n. 1151-1195.

30. Vegeu P. MONCELLE, art. *Constance (concile de)*, III-2^a *Condamnation de Jean Hus et de Jérôme de Prague*, DTC, 3/1, col. 1214-1215.

tiana, a la Sagrada Escripura, als Sants Pares, a un cristianisme més espiritual, és a dir, amb menys formulisme religiós i més religió personal.³¹

Ara bé, si analitzem el contingut de les opinions heterodoxes que Berenguer Roig, Inquisidor General als comtats de Rosselló i Cerdanya, comunica al seu delegat o comissari a Cerdanya perquè les combati, trobem que malgrat l'expressió *quasi ab illa secta Boemitica dampnata et infecta dependentes*, ni la confessió una sola vegada a la vida, ni la comunió o recepció del Cos de Crist una sola vegada a la vida, ni el dejuni durant una Quaresma una sola vegada a la vida, es troben ni en Joan Hus i els hussites. Pel que fa a la Eucaristia, Joan Hus reclamava per a tots els fidels la comunió reiterada sota les dues espècies (utraquisme). En quant la confessió, Joan Hus defensava que la confessió auricular no era necessària, n'hi havia prou amb la contrició de cor per a la salvació. Els seguidors de Joan Hus, per exemple els taborites, admetien la comunió sota les dues espècies. Però la confessió auricular, les obres de penitència, el purgatori, el culte als sants, els dies de festa i de dejuni eren rebutjats perquè la Bíblia els ignorava. Els germans o frares Bohemites, moviment iniciat cap l'any 1334, almenys els moderats, admetien també, la comunió sota les dues espècies i la penitència era un honor entre ells a títol de pràctica preparatòria per a la remissió dels pecats. Els pecats públics estaven sotmesos a una penitència pública i eren declarats absolts per tota la comunitat. Els pecats secrets havien d'ésser confessats al sacerdot. Cap referència, per fi, a la Quaresma i al dejuni una sola vegada a la vida durant la Quaresma.

Durant el segle XV es va produir la fusió més o menys total entre els valdesos i els hussites o germans Bohemites. Els valdesos eren presents a Alemanya, Bohèmia, Polònia, Hongria. A Flandes, França, Lorena, Catalunya i Aragó sembla que en el curs del segle XIII desaparegueren. Tanmateix, al Llenguadoc i a la Provença n'hi ha vestigis. El mateix Nicolau Eimeric, Inquisidor General a la Corona d'Aragó, diu en el seu *Directorium inquisitorum*: *Modo autem pravitate haeretica quam plurimum extirpata, in tantum ut raro sint haeretici pertinaces, et rarius relapsi, et rarissime divites, sed pauperes, utpote Fraticelli, Beguini seu Valdenses*.³² Què s'entenia per «valdesos»? Sigui el que sigui, podrien ésser un punt de referència entre els hussites i els heretges dels comtats de Rosselló i Cerdanya i que per això l'Inquisidor Berenguer Roig parlés de influència

31. Biblicisme i Evangelisme, sense els excessos de Joan Hus i els seus seguidors, varen ser també trets del moviment dit *Devotio moderna*. Vegeu R. G. VILLOSLDA, *Rasgos característicos de la «Devotio moderna»*, «Manresa», 28 (1956), 315-350. R. G. VILLOSLDA, *Raíces históricas del Luteranismo*, citat en n. 29, 153-155. F. RAPP, *Les croyances et les pratiques populaires à la fin du moyen âge en Occident*, dins *Le christianisme populaire. Les dossiers de l'histoire* sous la direction de B. Plongeron et R. Pannet, Ed. Le Centurion, Paris, 1976, 105-121. Vegeu també E. VILANOVA, *Història de la teologia cristiana*. Vol. II *Prereforma, reformes, contrareforma*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2001², 23-38.

32. Vegeu la nota nº 21.

de la «secta Bohemita»? Els punts comuns o analogies entre els hussites, que els acostaven, no anaven més enllà del rebuig de Roma i el culte exclusiu de les Sagrades Escriptures, per una part, i la pretensió d'un retorn a la pràctica de la pobresa apostòlica, per una altra. Creiem, per tant, que si ens atenem a la descripció dels heretges dels comtats de Rosselló i Cerdanya que fa l'Inquisidor Berenguer Roig, la coincidència entre aquests i la «secta Bohemita» no va més enllà dels noms o les paraules.

Hi ha algun precedent, anterior als hussites, de no reiterar de la confessió, la comunió ni el dejuni quaresmal? La no reiteració de la penitència o de la confessió³³ va ser una constant a Occident encara durant el segle VI. «*Sicut unum baptismum ita una poenitentia*», diu St. Ambròs. «*Hoc genus poenitentiae nemo sibi proponat, ad hoc genus nemo se praeparet*», diu Sant Agustí. El concili de Toledo de l'any 589 condemna com «*execrabilis praesumptio*» l'ús reiterat de la reconciliació que es practicava en moltes esglésies d'Espanya. És el resultat d'una tendència que indica que la penitència eclesiàstica se separà poc a poc de la vida fins a esdevenir un simple mitjà de preparació a la mort.³⁴ Pel que fa a la no reiteració de l'Eucaristia,³⁵ no és aquest el cas. Tant en els escrits neotestamentaris com en els escrits de l'època subapostòlica i també en els segles posteriors la reiteració de la recepció del cos de Crist és un fet i una opinió general. Altra cosa és el tema de la freqüència, sobre la qual existien disputes i opinions contràries. I aquest és el cas també del dejuni quaresmal, del qual

33. Vegeu M. RIGHETTI, *Historia de la Liturgia. II La Eucaristia. Los Sacramentos. Los Sacramentales. Índices*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1956, 758-765. B. POSCHMANN, *La Pénitence et l'Onction des malades*, Histoire des Dogmes, t. IV: Sacraments, Faciscule 3, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966, 28-39, 93-97. E. VACANDARD, art. *Confession du Ier au XIIIe siècle. 3e Réitération et périodicité de la confession*, DTC, t. 13, Paris 1938, cols. 884-887.

34. No entrem aquí en les raons teològiques de la no reiteració de la confessió. Tanmateix el *Catecisme de l'Església Catòlica* diu sobre això en el n° 1447: «Decursu saeculorum, forma concreta, secundum quam Ecclesia hanc exercuit potestatem a Domino receptam, multum variavit. Per priora saecula, christianorum, qui peccata peculiariter gravia post suum commiserant Baptismum (exempli gratia, idololatriam, homicidium vel adulterium), reconciliatio cum valde stricta coniungebatur disciplina, secundum quam poenitentes pro suis peccatis publicam debebant poenitentiam agere, quandoque per longos annos, antequam reconciliationem reciperent. Ad hunc "poenitentium ordinem" (qui non nisi ad quaedam gravia attinebat peccata) non admittebatur quis nisi raro et, in quibusdam regionibus, semel in vita sua. Durante saeculo VII, missionarii hibernici, qui a traditione monastica inspirabantur orientali, ad Europam continentalem praxim poenitentiae attulerunt "privatam" quae non exigit publicam et protractam effectiorem operum poenitentiae ante receptionem reconciliationis cum Ecclesia. Exinde sacramentum, secretiore modo, inter poenitentem conficitur et sacerdotem. Haec nova praxis possibilitatem praevidebat reiterationis et sic viam aperiebat regulari huius sacramenti frequentationi. Illa in una celebratione sacramentali complecti permettebat peccatorum gravium et peccatorum venialium remissionem. In suis magnis lineamentis, haec est Poenitentiae forma quam Ecclesia ad nostros usque dies exsequitur».

35. Vegeu M. RIGHETTI, *Historia de la Liturgia. II La Eucaristia*, citat, 506-514. B. NEUNHEUSER, *L'Eucharistie. I Au Moyen Age et a l'époque moderne*, Histoire des Dogmes, t. IV: Sacraments, Faciscule 4b, Les Éditions du Cerf, Paris 1966.

l'Inquisidor Berenguer Roig exposa la raó del «*tantum unam in vita jejunare Quadregesimam*»: «*ad instar Domini nostri Ihesu Christi, qui tantum unam jejunavit Quadregesimam*», és a dir, biblicisme absolut.

L'ofici d'Inquisidor i els seus problemes

Si la feina d'Inquisidor de Fra Berenguer Roig devia ser feixuga, segons ell mateix diu, per la qual cosa es veié obligat a nomenar un comissari per al comtat de Cerdanya, més difícil li devia ser aconseguir el salari a ell degut. D'aquí que demanés provisions reials per raó del salari a ell degut sobre l'execució contra persones i béns, i també llurs fiadors, per les penes imposades en ser condemnades per crim d'heretgia. Perquè l'execució es fes efectiva, fra Berenguer Roig nomenà procuradors seus fra Guillem Porta, de l'orde dels Freres Predicadors, lector del convent de la vila de Perpinyà, i fra Joan de Llobera, del mateix orde, del convent de Barcelona, perquè presentessin davant el Governador³⁶ dels comtats de Rosselló i Cerdanya, en aquest moment Ramon de Perellós, senyor d'Algerri (1421-1442), les provisions reials per ell demanades per raó i ocasió del salari a ell degut sobre l'execució contra persones i béns per les penes imposades en ser condemnats els sospitosos per crim d'heretgia. Els procuradors havien de requerir el dit procurador i els seus oficials i jutges, i també a persones a qui correspongués l'execució de les dites penes. Els problemes, però, de fra Berenguer Roig no eren sols econòmics. L'exercici d'Inquisidor el va portar a un conflicte i un litigi amb el bisbe d'Elna, Galceran Albert³⁷ († 1453). El resultat va ser que es dictés una sentència contra ell. Es per això que Berenguer Roig nomenà procurador seu fra Berenguer Salania, de la diòcesi de Girona, resident a la Cúria Romana, perquè presentés en nom seu davant el papa Eugeni IV o el seu canceller, i també davant Berenguer de Pontons (1419-1461), abat del monestir de Sant Miquel de Cuixà, apel·lacions contra la sentència dictada. No sabem res més d'un i altre problema. Ens trobem, per tant, davant un tema de futura recerca.

36. La Governació dels comtats de Rosselló i Cerdanya centrada a Perpinyà va ser creada per Pere III de Catalunya-Aragó l'any 1344.

37. Galceran Albert fou monjo de Ripoll, prior de Santa Maria de Meià, nomenat bisbe de Mallorca l'any 1429 i finalment bisbe d'Elna, entre 1431 i 1453.

APENDIX DOCUMENTAL*

1

1434, octubre, 10. Barcelona

Fra Berenguer Roig, de l'orde dels Frares Predicadors, mestre en teologia, Inquisidor General als comtats de Rosselló i Cerdanya, limitat en la seva tasca d'Inquisidor de la diòcesi d'Elna, nomena vicari i delegat fra Pere Massó, també de l'orde dels Frares Predicadors, per a confutar i refutar, tan sols al comtat de Cerdanya, unes heretgies que hom considera depenents de la «secta Bohemítica» ja condemnada i que han estat propagades en ambdós comtats. Segons aquestes heretgies el fidel cristià, per a la seva salvació, tan sols havia de confesar-se una vegada en la seva vida, tan sols havia de rebre una vegada en la seva vida el cos de Crist i tan sols havia de dejunar durant una sola quaresma en la seva vida seguint l'exemple de Jesucrist que tan sols havia dejunat una quaresma en tota la seva vida. Berenguer Roig, Inquisidor General, es reserva la sentència definitiva sobre tots els impenitents i relapses seguidors i defensors d'aquestes heretgies.

AHPB, Pere Folgueres, menor, *Liber quadragesimus sextus* 1433, juny, 23 - 1436, setembre, 28, s.n.

Die decima octobris, anno iam supradicto.

Noverint^a universi presentes inspecturi quod, cum ad aures nostri fratris Berengarii Rubei, ordinis Fratrum Predicatorum, in sacra pagina magistri ac per omnes partes et terminos Rossilionis et Ceritanie contra pravitatem hereticam Generalis Inquisitoris a Sancta Sede Apostolica specialiter^b delegati, quasi clamose devenerit quod quidam et quedam infra limites et terminos dictarum partium Rossilionis et Ceritanie constituti, tanquam eorum salutis inmemores, contra doctrinam apostolicam plus sapere volentes quam non oportet, in quibusdam partibus dictorum limitum et terminorum palam et publice^c hinc et inde in abscondito et publico multum perverse et temerarie

* En l'edició dels documents hem seguit la metodologia observada en altres articles publicats per nosaltres en «Arxiu de Textos Catalans Antics». Advertim que tans sols corregim aquelles paraules que contenen un error manifest: *habilem* per *abilem*, *ecclesiasticis* per *eclesiasticis*, *religiosi* per *religiosii*, *quocirca* per *quocirco*, *visclariter* per *vicerliter*, *exhortamur* per *exortamur*, *amorem* per *amore*, *solmniter* per *soleniter*, *subsidium* per *subcidium*, *suggestione* per *suggestionem*, *commode* per *comode*, *apponimus* per *aponimus*, *Rossilionis* per *Rossilis*, *impetrandas* per *impatrandas*, *quosvis* per *quovis*, *assumptis* per *asumptis*, *autbenticis* per *autenticis*, *calumniis* per *calumpnis*, atque per *adque*. Tanmateix hem conservat en la transcripció la diversa grafia de certes paraules: *gejunare*, *Quadregesimam*, *Boemitica*, *Rocilionis*, *gardianos*.

dogmatizant et affirmant ymo quasi publice et solemniter predicant quasdam pestíferas et inauditas conclusiones, signanter quod fidei christiano non oportet pro salute anime sue nisi semel tantum in vita confiteri, et tantum^d semel in vita recipere corpus Christi, et tantum unam in vita^e gejunare Quadregesimam (*sic*), ad instar Domini nostri Ihesu Christi, qui tantum unicam gejunavit Quadregesimam, et quasdam alias consimiles et reprobatae et perversas conclusiones^f quasi ab illa secta Boemitica dampnata et infecta dependentes, que omnia dolenter^g referimus, novit Deus. Nos igitur prefatus Inquisitor, predictis hereticalibus et reprobatis conclusionibus pro viribus obviare cupientes, prout iuxta officium apostolicum nobis iniunctum tenemur et etiam obligamur, pro nunc circa alia fidei negotia satis ardua multum occupati, sic quod ad tales supradictas partes dictorum limitum et terminorum Rocilionis et Ceritanie venerabilem religiosum fratrem Petrum Masoni, ordinis iam prefati, huic nostro officio apostolico multum obsequiosum et ad alia^h infrascripta satis habilemⁱ adque promptum [mittimus], qui quidem venerabilis religiosus memoratus vice et auctoritate nostri habeat predicare, divulgare ac verba heretica, si oppoteruit, confutare vel reprobare, contra omnes et quascumque de sacris^j sacramentis ecclesiasticis^j et aliis sacrosancte matris Ecclesie catholicis et veris determinationibus perverse et male sentientes signanter habeat predicare et verbum Dei seminare, propalare contra prefatas et consimiles pestíferas et inauditas conclusiones reprobatae quasi in quibusdam partibus dictorum limitum et terminorum, ut fertur, aliquid pullulantes, ut sic divina affluente gratia et eiusdem venerabilis religiosi^k fructuosa predicatione intercedente, quantum sibi Dominus permiserit, prefate hereticae et condemnatae conclusiones de directo determinationi sacrosancte Ecclesie obfuscentes, ab eisdem partibus et terminis, si inibi aliquid forte pullulaverint, totaliter erradicentur / et pariter evellantur. Quocirca^l nos prefatus Inquisitor, auctoritate qua in hac parte fungimur, quonymo, ut pretactum est, auctoritate apostolica monemus, requirimus et rogamus ac in Domino visceraliter^m exhortamurⁿ omnes et singulos fratres religiosos, cuiusvis religionis non mendicantium aut mendicantium existant, signanter reverendos^o patres et dominos dominos presidentes, abbates, priores, gardianos, comendatores aut vicarios dictarum religionum, presertim et maxime requirimus et monemus ut supra omnes et quoscumque presbiteros curatos seu curam exercentes animarum infra limites seu terminos supradictos Rocilionis et Ceritanie constitutos, quatinus ob reverentiam Dei et amorem^p ipsius et ipsius sacrosancte matris Ecclesie fulcimentum et honorem, cum prefatus venerabilis religiosus causa^q predicta ad eorum ecclesias seu conventus declinare contigerit, ipsum tanquam a nobis pro fidei negotio immediate destinatum et transmissum quiete et pacifice admittant et in eorum ecclesiis et conventibus verbum Dei predicare libere, publice et solemniter^r in ipsius sancte fidei subsidium^r permittant, et sibi, in quibus poterint, faveant, ut sic de bona obedientia et de bono zelo fidei coram Deo et hominibus mereantur collaudari et etiam premiari. Nos insuper prefatus Inquisitor, ad omnia supradicta

melius augenda et fortificanda, comunicamus eidem venerabili religioso de plenitudine nostre potestatis sic quod in posse infrascripti publici notarii legitime stipulantis, auctoritate apostolica, qua in hac parte fungimur, instituimus, facimus et ordinamus specialem nostrum vicarium et comissarium in et super^s nostro dicto officio inquisitionis^t nobis apostolice iniuncto ipsum venerabilem religiosum fratrem Petrum Masoni, in omnibus et singulis partibus terminis et confinibus Ceritanie dumtaxat, omnes vices nostras superinde comitendo. Et hoc sub forma, modo et tenore per ordinem subexpressatis et sequentibus:

Nos frater Berengarius Rubei, ordinis Fratrum Predicatorum, in sacra pagina magister, ac contra pravitatem hereticam in omnibus partibus et terminis Rossilionis et Ceritanie Inquisitor Generalis a Sancta Sede Apostolica specialiter delegatus,^u venerabili et religioso fratri Petro Masoni eiusdem ordinis, salutem in auctore et consumatore fidei sacrosancte Domino Ihesu Christo. Cum per absentiam heretice pravitatis Inquisitorum diabolica suggestionem^v in locis plurimis experiamur cepissime catolice eiusdem fidei contraria suboriri, que per eorum presentiam validius extirpantur, nosque simus in aliis plurimis negotiis ipsius sancte fidei alibi taliter occupati, quod ad omnes supradictas partes Rocilionis et Ceritanie ad presens accedere commode^w nequaquam valemus, idcirco vobis, de cuius zelo, scientia et discretione fiduciam gerimus in Domino plenior, in negotio fidei in omnibus partibus, terminis et confinibus Ceritanie^x dumtaxat commitimus plenarie vices nostras, donec ad^y nos illas duxerimus revocandas, diffinitiva sententia dumtaxat omnium inpenitentium et relapsorum, ut est moris, ad quam absque nostra^z licentia et consensu nolumus vos extendere^a manus vestras, nobis penitus reservata. In cuius rei testimonium et veritatem nos prefatus Inquisitor volumus et voluimus, requirimus et requisivimus de / omnibus quibuscumque superius quovis modo expressatis presens fieri publicum instrumentum in posse notarii publici infrascripti, legitime stipulantis, manu nostra propria subscriptum et sigillo nostro secreto, quo pro nunc in talibus utimur, de certa nostra scientia consignatum eidemque venerabili religioso fratri Petro Masoni tradi in testimonium predictorum.

Que omnia, dum sic agerentur, fuerunt facta in posse mei^b notarii publici infrascripti legitime stipulantis. Et fuerunt facta in civitate Barchinone, ubi pro nunc reverendus pater et honorabilis dominus dictus Inquisitor, iam multotiens memoratus, pro quo dicte inquisitionis officio suam facit residentiam personalem, decima die octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, presentibus pro testibus ad hec vocatis specialiter et assumptis fratre Iohanne Lobera et fratre Michaelae Molinerii, ordinis Fratrum Predicatorum, conventus Barchinone.

Nos frater Berengarius Rubei, ordinis Predicatorum, in sacra pagina magister, in dictis comitatibus Rossilionis et Ceritanie heretice pravitatis Inquisitor Generalis a Sancta Sede Apostolica specialiter^c delegatus, omnia et singula superius contenta approbamus et confirmamus et asserimus fore vera,

non solum pro anno et die superius expressatis verum a multis temporibus citra, cum sit^d quasi iam annus completus, in quo talem provisionem et comissionem dicto venerabili religioso^e fratri Petro Masoni nostre vive vocis oraculo fecimus. Et in testimonium predictorum et temporum predictorum, hic manu nostra propria subscribimus nos et sigillum nostrum secretum, quo pro nunc in talibus utimur, de certa scientia hic apponimus.^f

a. *Al marge esquerre* clausum traditum – b. *Segueix ratllat* deputati – c. *Segueix ratllat* et solemniter predicant quasdam pestíferas et inauditas – d. *Segueix ratllat* in vita – e. *Segueix ratllat* je – f. *Segueix ratllat* de – g. *Segueix ratllat* de – h. alia, *precedeix t ratllat* – i. habilem, *al ms* abilem – j. sacris, *després de* – c. *segueix c ratllat* – k. ecclesiasticis, *al ms* ecclesiasticis – l. religiosi, *al ms* religiosii – m. Quocirca, *al ms* quocirco – n. visceraliter, *al ms* vicaliter – o. exhortamur, *al ms* exortamur – p. *Segueix ratllat* dominos – q. amorem, *al ms* amore – r. *Segueix ratllat* carta – s. solemniter, *al ms* soleniter – t. Subsidium, *al ms* subcidium – u. *Segueix ratllat* dicto – v. *Segueix ratllat* ven – w. *Segueix ratllat* venerabili et religioso a Sancta Sede Apostolica specialiter delegatus – x. Suggestione, *al ms* sugcectione – y. Commode, *al ms* comode – z. *Segueix ratllat* dumtaxa – a'. *ad interlineat* – b'. *extendere corregit sobre* extendimus – c'. *Segueix ratllat* deputatus – d'. *Segueix ratllat* quam – e'. *Segueix ratllat* fr – f'. apponimus, *al ms* aponimus.

2

1434, octubre, 19. Barcelona

Fra Berenguer Roig, de l'orde dels Frares Predicadors, mestre en teologia, Inquisidor General als comtats de Rosselló i Cerdanya, de la diòcesi d'Elna, nomena procuradors seus Fra Guillem Porta, de l'orde dels Frares Predicadors, lector del convent de la vila de Perpinyà, i fra Joan de Llobera, del mateix orde, del convent de Barcelona, perquè presentin davant el Governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, Ramon de Perellós, senyor d'Algerri (1421-1442), les provisions reials per ell demandes, o que es demanaran, per raó i ocasió del salari a ell degut o que hom li deurà sobre l'execució contra persones i béns, i també llurs fiadors, per les penes imposades en ser condemnades per crim d'heretgia. Els procuradors hauran de requerir el dit governador i els seus oficials i jutges, i també a persones a qui pertanyi, l'execució de les dites penes.

AHPB, Pere Folgueres, menor, *Liber quadragesimus sextus* 1433, juny, 23 - 1436, setembre, 28, s.n.

Die martis, XVIII^a octobris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o XXX° IIII°.

Noverint^a universi quod ego frater Berengarius^b Rubei, magister in sacra pagina, ordinis Fratrum Predicatorum, in comitatibus Rossilionis^c et Cerita-

nie, Elnensis diocesis, heretice pravitatis Inquisitor Generalis a Sancta Sede Apostolica specialiter delegatus, attendens me circa negotia infrascripta aliis arduis negotiis prepediit intendere seu vacare minime posse et confidens de peritia et segacitate vestri venerabilis et religiosorum (sic) fratris Guillelmi Portas, lectoris pro nunc conventus ville Perpiniani ordinis supradicti, et fratris Iohannis de Lobera, eiusdem ordinis, idcirco ex^d certa scientia constituo et ordino vos eosdem fratrem Guillelmum Porta, licet absentem, ut presentem, et fratrem Iohannem, hiis presentem, et onus huiusmodi procuracionis in vos sponte suscipientem et utrumque vestrum insolidum, ita quod occupantis conditio potior non existat, sed quod per unum vestrum inceptum fuerit per alterum vestrum nec minus mediari valeat prosegui et finiri, procuratores meos certos et speciales ad presentandum videlicet nomine meo et pro me multum honorabili domino Gubernatori Rossilionis et Ceritanie et aliis etiam quibusvis officialibus, iudicibus et personis, ad quos negotium infrascriptum pertinere noscatur, omnes et quasvis provisiones, tam regias quam reginales, per me iam impetratas^e imposterumque impetrandas^f ratione et occasione salarii michi debiti et debendi super exequutione iam facta et fienda contra quascumque personas et bona ipsarum de penis pro crimine heresis condemnatas et condemnandas, et fideiussores ipsarum. Et ad supplicandum et cum debita reverentia requirendum iam dictum multum honorabilem Gubernatorem et alios quosvis^g officiales, iudices et personas, ad quas pertineat et spectet, quatenus dictas penas exequantur seu exequi faciant iuxta dictarum provisionum seriem et tenorem, protestandum quodque requirendum et monendum, et protestatis^h, requisitis et monitis ex adverso respondendum et replicandum. Et de predictis omnibus et singulis publicum et publica fieri faciendum, petendum et recipiendum instrumentum et instrumenta, emparamque et emparas, sequestrationes ac oppositiones meo nomine faciendumⁱ seu fieri faciendum et cancellari et annullari consentiendum. Item, ad petendum, exigendum^j et recipiendum ab honorabili procuratore regio seu eius locumtenente aut a quibusvis aliis^k officialibus et personis, ad quas presens negocium pertinere noscatur, omnes et singulas pecunie quantitates ex predictis proventuris [quas] vobis nomine meo et pro me insolutum pro rata salarii mei predicti tradant et deliberent. Et de receptis apocham et apochas atque fines nomine meo predicto iuxta seriem et tenorem provisionum prescriptarum faciendum et firmandum. Et generaliter omnia alia faciendum et libere exercendum in et super predictis et circa predicta et super dependentibus seu emergentibus ex eisdem ac eis connexis seu ea tangentibus quovis modo, quecumque ad hec utilia fuerint necessaria ac etiam opportuna, queque etiam^l ego^m [facere] possem, si presens essem. Comittendo inde vobis plenarie vices meas et liberam ac generalem administrationem cum plenissima facultate et potestate. Promittens vobis et notario infrascripto, ut publice persone, pro vobis et pro aliis etiam personis omnibus, quarum interest etⁿ intererit, recipienti et paciscenti ac etiam legitime stipulanti me semper ratum, gratum, validum atque firmum habere quicquid per vos dic-

tos procuratores meos seu alterum vestrum in et super predictis et circa predicta nomine meo et pro me procuratum et / actum fuerit sive gestum et minime revocare sub bonorum et dicti mei officii omnium ypotheca.

Actum est hoc Barchinone, decima nona die octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

Sig+num fratris Berengarii Rubei, inquisitoris predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt: frater Iacobus Comitis et frater Galcerandus Giberti, ordinis Fratrum Predicatorum conventus Barchinone.^o

a. *Al marge esquerre clausum traditum* – b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* – c. *Rossilionis, al ms Rossilis* – d. *Segueix ratllat cect* – e. *impetratas, al ms impatratas* – f. *impetrandas, al ms impatrandas* – g. *quosvis, al ms quovis* – h. *Segueix ratllat et monitis* – i. *Segueix ratllat et firmandum* – j. *Segueix ratllat exigendum* – k. *aliis interlineat* – l. *aliis interlineat* – m. *Segueix ratllat carere* – n. *Segueix ratllat inter i repetit interest* – o. *Tot l'instrument ratllat amb tres ratlles verticals.*

3

1434, octubre, 19. Barcelona

Fra Berenguer Roig, de l'orde dels Frares Predicadors, mestre en teologia, Inquisidor General als comtats de Rosselló i Cerdanya, de la diòcesi d'Elna, nomena procurador seu Fra Berenguer Salania, de la diòcesi de Girona, resident a la Cúria Romana, perquè presenti en nom seu al papa Eugeni IV o al seu canceller, i també a Berenguer, abat del monestir de Sant Miquel de Cuixà, apel·lacions contra una sentència dictada contra ell per raó d'un litigi entre ell i el bisbe d'Elna en exercir el seu ofici d'Inquisidor.

AHPB, Pere Folgueres, menor, *Liber quadragesimus sextus* 1433, juny, 23 - 1436, setembre, 28, s.n.

Noverint^a universi quod die et anno ac loco infrascriptis, presente me Petro de Folgueriis, auctoritate regia notario publico Barchinone infrascripto, et presentibus fratre Iacobo Comitis et fratre Galcerando Giberti, ordinis Fratrum Predicatorum^b conventus Barchinone,^c pro testibus ad hec vocatis specialiter et assumptis,^d reverendus frater Berengarius Rubei, ordinis supradicti, in sacra pagina professor et in comitatibus Rossilionis et Ceritanie heretice pravitatis Inquisitor Generalis per Sedem Apostolicam deputatus, ex certa scientia, citra revocationem aliorum procuratorum per ipsum constituentem tam in negotiis infrascriptis quam in aliis constitutorum, suum fecit et constituit et ordinavit verum et legitimum procuratorem, factorem et nuntium certum et specialem Berengarium Salania, Gerundensis diocesis, in curia

romana residentem, ad comparendum videlicet et presentandum se pro dicto constituyente et eius nomine coram sanctissimo in Christo patre et domino Eugenio papa quarto, vel eius reverendissimo cancellario, aut coram quocumque alio de infrascriptis ab eodem domino nostro papa potestatem habente; et etiam ad presentandum eidem quasdam appellationes ac etiam pro parte dicti constituentis seu eius procuratorum coram reverendo domino Berengario, abbate Sancti Michaelis de Cuxano, vel quibuscumque aliis personis authenticis^e vel quovis alio modo ratione litigii seu cause, que vertitur inter reverendum dominum Elnensem episcopum, ex una parte, et dictum constituentem, parte ex altera,^f occasione sententie seu gravaminum a domino iudice dicto constituyente illatorum; et ipsas appellationes et protestationes, et quascumque alias appellationes per ipsum constituentem de cetero ratione dicti sui officii inquisitionis iam dicti fiendas, presentandum et prosequendum et fini debito terminari faciendum; et super eosdem iudicem seu iudices, auditorem seu auditores impetrandum^g seu recusandum ac eis et de loco seu locis conveniendum; et pro predictis aut ratione vel occasione eorumdem coram quibuscumque iudicibus et auditoribus super hiis dandis comparendum; et de iure ipsius domini constituentis docendum iusque super bonis ipsius constituentis firmandum et pro ipsis firmis iuris bona ipsius constituentis obligandum; agendum quoque respondendum, deffendendum, excipiendum, proponendum et replicandum et litem seu lites contestandum, libellum vel libellos, petitiones et articulos offerendum et dandum ac presentandum, et oblatis ex adverso respondendum et replicandum; de calumniis^h et aliter in animam ipsius constituentis iurandum, et ab adversa parte in animam suam iurari petendum; testes, instrumenta et alia probationum genera producendum et publicari petendum; crimina, defectus ac alia opponendum, disputandum, allegandum, renuntiandum et concludendum in causa; et omnia que in litem et extra fieri requirantur faciendum; sententias cuiusvis generis sint audiendum, et ab ipsis a quolibet etiam gravamine et processu facto et fiendo, cominato et cominando, si eidem videbitur, appellandum, supplicandum et reclamandum, apostolos petendum, recipiendum et presentandum, et appellationum, supplicationum et reclamationum causas prosequendum et finiendum; protestandum quoque requirendum et monendum in iudicio et extra et protestatis, requisitis et monitis ex adverso respondendum et replicandum; et inde publicum seu publica fieri faciendum, petendum et recipiendum instrumentum et instrumenta; emparamque et emparas, sequestrationes faciendum seu fieri faciendum et eam et eas cancellandum et annullandum seu cancellari et annullari consentiendum; / et procuratorem ac procuratores, unum et plures, ad predicta substituendum, et eum vel eos, si ipsi videbitur, revocandum et destituendum; et generaliter omnia alia et singula faciendum et libere exercendum in et super predictis et circa ea et super dependentibus seu emergentibus ac etiam adherentibus seu connexis ex eisdem seu ea tangentibus quovis modo, quecumque ad hec utilia fuerint necessaria ac etiam opportuna,ⁱ etiam^j si talia^k sint vel fuerint que de iure vel de

facto aut alias mandatum exigant speciale, et sine quibus predicta compleri nequirent, queque etiam dictus constituens facere posset, si adesset. Et volens dictus constituens predictum procuratorem, factorem et nuntium suum et substituendum vel substituendos ab^l ipso [relevare ab omni onere satisdandi],^m promisit eis et michi notario infrascripto, ut publice persone, pro eis et pro aliis etiam personis, quarum interest et intererit, legittime stipulanti, iudicio sisti et iudicatum solvi cum suis clausulis universis, et dictum constituentem semper ratum, gratum, validum atqueⁿ firmum habere quitquid per dictum procuratorem, factorem et nuntium suum et substituendum vel substituendos ab ipso procuratum et actum fuerit sive gestum et non revocare sub bonorum dicti constituentis omnium obligatione.

Quod est actum Barchinone, decima nona die octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

Sig+num reverendi magistri Berengarii Rubei, Inquisitoris predicti, qui hec laudavit et firmavit.^o

a. *Al marge esquerre* clausum traditum – b. *Segueix ratllat* Barchinone – c. Barchinone *interlineat* – d. assumptis, *al ms* asumptis – e. authenticis, *al ms* autenticis – f. *Segueix ratllat* ocas – g. impetrandaum, *al ms* impatrandum – h. calumniis, *al ms* calumpnis – i. *Segueix ratllat* queque – j. *Segueix ratllat* ego – k. *Segueix ratllat* fuerint – l. *Segueix ratllat* vobis – m. relevare ab omni onere satisdandi *manca al ms* – n. atque, *al ms* adque – o. *Tot l'instrument ratllat amb tres ratlles verticals*.